

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Klinická psychologie

PhDr. David Čáp

**Úprava, ověření, standardizace a příprava pro vydání
aktualizované projektivní metody PFT (C-W) pro dospělé**

**Editing, validation, standardization and preparation for
publication of an updated projective method PFT (C-W)
for adults**

Teze disertační práce

Školitel: Prof. PhDr. Jiří Šípek, CSc., Ph.D.

Praha, 2015

Úvod

Cílem dizertační práce je úprava, ověření, standardizace a příprava pro vydání aktualizované a na české populaci standardizované projektivní metody, kterou v roce 1945 poprvé představil významný americký sociální psycholog Saul Rosenzweig. Tato metoda známá pod názvem Rosenzweigův obrázkový frustrační test byla v zahraničí kontinuálně aktualizována a tím pádem i stále v diagnostické praxi využívána. Její vývoj se ale na území České republiky či dříve Československa zastavil. Z toho důvodu je dnes u nás pouze zřídka a spíše orientačně či neodborně užívaná a navíc pracuje s normami, které jsou přes půl století staré a ani nebyly vytvořeny na základě českého vzorku. Takovýto handicap činí z Rosenzweigova obrázkového frustračního testu bohužel prakticky nepoužitelnou metodu pro českou populaci.

Autor si klade za cíl tuto výjimečnou psychodiagnostickou metodu opět nabídnout českým psychologům a to v aktualizované, restandardizované a ověřené podobě. Součástí nebude pouze aktualizovaný materiál s českými normami, ale také plnohodnotná uživatelská příručka.

Z historie testu

Významný americký sociální psycholog Saul Rosenzweig se již od třicátých let dvacátého století věnoval tématu frustrace (Rosenzweig, 1942, 1943, 1944), frustrační tolerance (Rosenzweig, 1945a) a psychodiagnostiky se zaměřením na projektivní testy (Rosenzweig, 1933, 1934, 1942a, 1948). V roce 1945 poprvé uveřejnil původní metodu s názvem Rosenzweig Picture-Frustration Study (Rosenzweig, 1945). Plný název ale zněl Picture-Association Study for Assessing Reactions to Frustration (Rosenzweig, 1978). Plný název nebyl a není užíván. Naopak je název tohoto testu uváděn ve zkrácené podobě, nejčastěji PFS či PFT. Na následujících stránkách budeme užívat zkratky PFT, jelikož je nejužívanější (Svoboda, 1999) a je užívána i u českých překladů.

PFT původně neměl být klinickým diagnostickým nástrojem. Rosenzweig (1978) uvádí, že původním účelem bylo zkoumání konceptů teorie frustrace a některých oblastí projektivní metodologie. Jako projektivní metoda leží PFT mezi Slovním asociačním experimentem (WAT – Word Association Test) a Tematickým apercepčním testem (TAT). Rosenzweig (1978) označuje PFT jako poloprojektivní metodu (semiprojective technique), nicméně my zůstaneme u v české odborné literatuře zavedeného označení projektivní metoda.

PFT dle výše uvedeného dělení psychodiagnostických metod spadá do kategorie verbálních projektivních metod a představuje projektivní metodu zaměřenou na odhalování vzorců chování při běžné zátěži (Svoboda, 1999). Jak již bylo uvedeno, Rosenzweig představil svou metodu v roce 1945. V roce 1948 revidoval svou metodu a představil ji jako PFT verze pro dospělé. Ve stejné době pracoval na verzi pro děti, kterou následně i vydal. Tato verze byla určena pro děti ve věku 4 – 13 let (Rosenzweig, Fleming, Rosenzweig, 1948). Poslední verzi, tedy verzi pro adolescenty (12 – 19 let), Rosenzweig představil až v šedesátých letech (Rosenzweig, 1978, 1981).

U nás je oficiálně k dispozici pouze PFT verze pro děti, kterou v roce 1998 vydala Psychodiagnostika Brno. Verze pro adolescenty u nás nikdy nevyšla a navíc zůstala naší odborné veřejnosti prakticky utajena. Nezmiňuje se o ní ani Mojmír Svoboda ve svých obsáhlých publikacích (Svoboda, 1999; Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001) ani Jiří Šípek v publikaci přímo zaměřené na projektivní metody (Šípek, 2000). Verze pro dospělé u nás byla publikována v roce 1958 a stala se známou a dříve hojně užívanou projektivní metodou. O překlad se zasloužili J. Diamant s J. Srncem. Tato verze PFT vycházela z původních norem vzniklých na americké populaci. Tyto normy nebyly nikdy na naší populaci standardizovány.

Stručný popis testu

Rosenzweigův obrázkový frustrační test se skládá z 24 jednotlivých obrázků komiksového typu, na nichž jsou znázorněny konkrétní frustrující situace. Postavy (zpravidla dvě) jsou nakresleny málo strukturovaně, jejich obličejové rysy jsou bez výrazu a stejně tak jsou i minimalizována jejich gesta a další nonverbální projevy. Postava vlevo je často zdrojem frustrace nebo frustraci popisuje, tato postava má nad sebou „bublinu“ s textem. Postava vpravo má nad sebou naopak prázdnou „bublinu“. Subjekt má dle instrukce do této bubliny vepsat první odpověď, která jej napadne. Metoda předpokládá vědomou či nevědomou identifikaci subjektu s frustrovanou osobou a promítnutí vlastní specifické reaktivity do odpovědi frustrované osoby. Jak již bylo uvedeno, PFT má verzi pro děti (4 – 13 let), verzi pro adolescenty (12 – 19 let) a verzi pro dospělé (od 14 let).

Reakci na frustraci hodnotí Rosenzweig z hlediska dvou úhlů pohledu. Prvním je **typ agrese** (v českých překladech se vyskytuje termín typ reakce) a druhým **směr agrese**.

Z hlediska **typu agrese** Rosenzweig (1978) rozlišuje:

1. obstacle-dominance (**O-D**) – převládání překážky,
2. ego(etho)-defense (**E-D**) – obrana sebe či vlastního chování,
3. need-persistence (**N-P**) – trvání potřeby a zdůraznění potřeby řešení.

Z hlediska **směru agrese** Rosenzweig (1978) rozlišuje:

1. extraggression (**E-A**) – agrese směřuje na okolí,
2. intraggression (**I-A**) – agrese je zaměřena na vlastní osobu subjektu,
3. imaggression (**M-A**) – snaha o přenesení se přes frustraci, vyhnutí se agresi.

Těchto šest signatur je nazýváno **kategoriemi**. Z výše uvedeného vyplývá, že na každou frustrující situaci je celkem devět (eventuálně jedenáct) možných reakcí. Tyto reakce, respektive jejich signatury jsou nazývány **faktory**. Dále jsou v testu hodnoceny ještě tzv. S-E vzorce a Index skupinové konformity.

Psychometrické vlastnosti testu

Objektivita testu je zajištěna standardizovanou instrukcí, která je uvedena na titulní straně testu. Další zárukou objektivity jsou schopnosti a dovednosti experimentátora a zejména zkušenost s daným testem. Minimalizace zkreslení ze strany probanda může být zajištěna vhodnou motivací před administrací testu.

K hodnocení **reliability** testu lze využít zejména metodu dvou nezávislých hodnotitelů, která ukazuje shodnost 84-89 % (Svoboda, 1999) či 85 % (Clarke et al, 1947). Stejně tak je využívána i metoda test-retest a forma pro dosahovala retestové korelace jednotlivých kategorií 0,34 až 0,61 (GCR pouze 0,21) u 35 studentek zdravotní školy po dvou měsících a 0,34 až 0,71 (GCR 0,58) u 45 mediků po téměř osmi měsících (Rosenzweig, 1978). Stančák (1982) uvádí koeficienty reliability z různých výzkumů od 0,71 do 0,92.

Zjišťování **validity** u projektivních metod je velice komplikované. Rosenzweig (1978) chápe tuto metodu daleko více jako nástroj než jako test. Zároveň si klade i následující otázku a nalézá na ni odpověď.

„Jak validní je skalpel v ruce chirurga? Samozřejmě, že něco záleží na konstrukci instrumentu, nicméně není důležité, jak perfektní je design. Dovednosti chirurga totiž způsobují daleko větší rozdíl mezi vhodným a nevhodným užitím nástroje (Rosenzweig, 1978, str. 13)“. Stejně je tomu i při užití Rosenzweigova obrázkového frustračního testu.

Validita PFT byla v historii dostatečně zkoumána, zejména v oblasti **kriteriální validity**. Tyto výzkumy byly zaměřeny například na srovnání s testy MMPI, TAT, Bernreuterova dotazníku (Svoboda, 1999) či Allport-Vernonova Testu hodnot či Cattellova 16 PF (Rosenzweig, 1978).

PFT byl standardizován již ve verzi, která byla publikována v roce 1945. Po této verzi následovalo několik restandardizací. Zajímavostí například je, jak se změnila instrukce. V původní instrukci byla uvedena také věta: „Avoid being humorous¹ (Rosenzweig, 1945)“¹. Tato část instrukce se pravděpodobně neosvědčila a vedla k paradoxní reakci probandů. Následně se tedy tato věta v instrukci již neobjevuje (Rosenzweig, 1978a). Saul Rosenzweig pracoval i na opakovaných standardizacích norem.

¹ Volný překlad: „Vyhněte se humoru.“

Cíle disertační práce

Prvním cílem je představení **aktualizovaného podnětového materiálu**, jehož vývoj byl již ukončen a je hojně experimentálně využíván (Čáp, 2011). Navíc bude představena forma použitelná pro **osoby, které samy nemohou zapisovat odpovědi**.

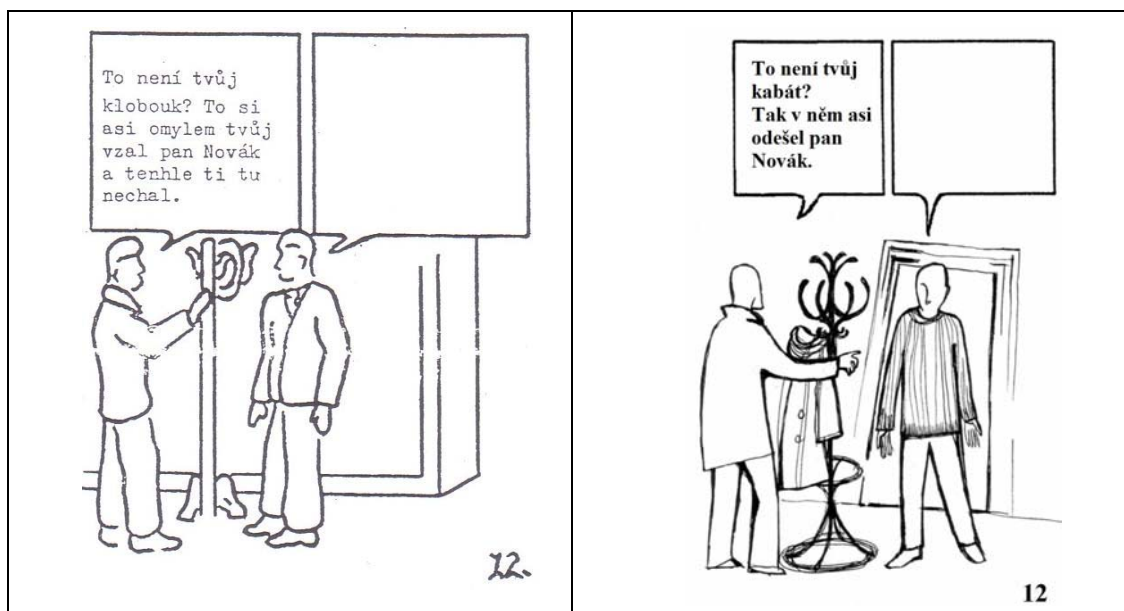
Druhým cílem je **doplnění ověřování psychometrických vlastností aktualizované metody**. Již dříve byla ověřena reliabilita formou test-retest (Čáp, 2011). Nyní se jedná o doplnění tohoto ověřování formou srovnání nezávislého hodnocení dvou hodnotitelů.

Třetím cílem je následná **standardizace aktualizovaného testu** a úprava vyhodnocovacího listu. Tato standardizace bude provedena na výběru z dospělé populace a bude plně respektovat Rosenzweigovy výpočetní a statistické mechanismy.

Čtvrtým cílem je sestavení a představení **uživatelské příručky**, tedy manuálu. Tento manuál bude plně použitelným pro zájemce z řad psychologů.

Nový podnětový materiál PFT (C-W)

Projekt disertační práce vychází z práce diplomové (Čáp, 2009) a práce rigorózní (Čáp, 2011). V tuto dobu je již plně připraven aktualizovaný podnětový materiál, přičemž některé obrázky prošly opakovanou úpravou po ověření v praxi v letech 2009 – 2011. Příkladem může být např.: obrázek č. 12.

Kromě grafické aktualizace došlo k výměně rekvizity (kabát místo klobouku) a drobné úpravě textu, který plně koresponduje s původní frustrující situací. Oproti verzi z roku 2009 bylo změněno slovo bunda za kabát, jelikož slovo bunda bylo často vulgárně komentováno (Čáp, 2009, 2011).

Stejně jako v případě grafického materiálu došlo také k úpravě a zjednodušení vyhodnocení. Součástí podnětového materiálu je také forma testu určená pro osoby, které samy nemohou test vyplňovat. Může se jednat o probandy ve stavu po úrazu, po amputaci horních končetin, o probandy s poškozenou funkcí horních končetin, případně s některými poruchami symbolických funkcí (Obereignerů, 2013). V takovém případě je jim předkládána sada jednotlivých podnětových situací na samostatných obrázcích. Jedná se o podobný mechanismus jako u ROR či TAT.

Ověření psychometrických vlastností PFT (C-W)

Reliabilita byla ověřována také ve formě míry shody nezávislého hodnocení dvou hodnotitelů u 30 náhodně vybraných protokolů mužů a žen ve věku 38 až 59 let. Shoda dvou hodnotitelů byla sledována na dvou úrovních (Čáp, Veselá, Běhalová, 2015).

Za prvé se jednalo o shodu jednotlivých položek. Těch bylo celkem 720, jelikož je 24 položek v jednom testu. Shoda byla uznána, pouze pokud oba hodnotitelé signovali naprosto stejně. Stačilo, aby jeden z hodnotitelů udělil dva faktory a druhý pouze jeden (i když shodný s prvním hodnotitelem), a již nebylo možné položku považovat za shodně hodnocenou. Výsledkem byla **shoda v 91,6% položek** (ze 720 položek) (Čáp, Veselá, Běhalová, 2015).

Za druhé byla sledována shoda jednotlivých protokolů. Všechny signatury položek protokolu prvního hodnotitele byly porovnány se signaturami položek stejného protokolu druhého hodnotitele. Zde se **shoda** pohybovala od **79,2 do 100%** (Čáp, Veselá, Běhalová, 2015).

Standardizace

Standardizační vzorek byl tvořen 135 muži a 165 ženami. Celkově se jednalo o 300 dospělých osob ve věku 18 až 81 let. Z hlediska profesního složení vzorku se jedná o osoby s různým stupněm vzdělání a stejně tak i s různým profesním zařazením – od dělnických až po vrcholné manažerské profese. Respondenti byli v různé míře ze všech krajů České republiky.

Standardizace probíhala následující formou:

- Hrubé skóry všech kategorií (E-A, I-A, M-A, O-D, E-D, N-P), S-E vzorců (E, I, E+I, M-A+I) a faktorů (E', E, e, I', I, i, M', M, m) byly převedeny na procenta.
- Procentuální skóry všech kategorií, S-E vzorců a faktorů byly převedeny na percentilové normy. Standardní skóry (např. steny) nebyly vhodné, jelikož jednotlivé škály nedosáhly normálního rozložení.
- Normy indexu skupinové konformity - GCR byly vypočteny dle obdobného klíče jako v případě revidovaných kritérií původní formy (Rosenzweig, 1967).

Tab. 1: Deskriptivní statistika jednotlivých škál PFT (C-W)

Škála	Minimum	Maximum	Průměr	Medián	Sm. odch.
E-A (%)	10,4	91,3	51,139	51,050	14,5325
I-A (%)	4,2	60,4	26,861	27,100	8,5009
M-A (%)	0,0	54,8	22,044	21,250	9,7388
O-D (%)	4,2	54,2	21,129	20,800	8,7934
E-D (%)	25,0	87,5	50,555	50,000	11,4274
N-P (%)	0,0	58,3	28,257	27,700	12,3780
<u>E</u> (%)	0,0	18,8	5,654	4,300	4,2637
<u>I</u> (%)	0,0	20,8	6,133	4,300	4,9235
<u>E+I</u> (%)	0,0	39,6	11,835	12,500	6,3749
M-A+<u>I</u> (%)	4,2	64,6	28,218	27,100	11,3537
E' (%)	0,0	41,7	12,432	12,500	7,7624
E (%)	0,0	78,3	26,395	25,000	14,5750
e (%)	0,0	33,3	12,305	12,500	7,0898
I' (%)	0,0	16,7	4,910	4,200	3,7044
I (%)	0,0	27,1	13,089	12,500	5,5799
i (%)	0,0	27,1	8,586	8,300	5,7515
M' (%)	0,0	17,4	3,775	4,200	3,6545
M (%)	0,0	50,0	11,167	10,400	6,4363
m (%)	0,0	52,1	7,476	6,300	6,4244

Uživatelská příručka

Příručka je dle autora připravena pro široké praktické využití. Nicméně teprve diagnostici, kteří k ní sáhnou, budou schopni říci, zda je vyhovující či nikoliv. Zde je přiložen ukázkový protokol včetně interpretace uvedený v uživatelské příručce.

Vyhodnocení:

	O-D	E-D	N-P
1.	E'		
2.		I I	
3.	E'		e
4.		E	
5.			i
6.		E	
7.		I E, I	
8.	E'		
9.		E E	e
10.		E E	
11.	E'	M	
12.	E'		
13.	M'		
14.		E	
15.		M	
16.		I I	
17.	E'		
18.	E' E'		m
19.		E I	
20.	E'		
21.	I' I'	E	
22.	M'		
23.	E'		
24.	E'		

	O-D	E-D	N-P	Celkem	%	Norma
E-A	10	6	/	16	46,7	75-90
I-A	1	3	1	5	20,8	25
M-A	2	1	/	3	12,5	10-25
Celkem	13	10	1			
%	54,2	41,7	4,2			
Norma	MAX	25	<5			

24 odp.

S - E vzorce

$E = 0 = 0\%$

$I = 0 = 0\%$

$E + I = 0 = 0\%$

$M-A+I = 3 = 12,5\%$

Celkový vzorec
 $E' > E > I$

%	41,7	25	12,5
Norma	MAX	50	50

GCR: $8 = 72,7\%$

Tendence

1. /

2. $E \xrightarrow{0,33}$

3. /

4. /

5. /

čas: 7 min

VÝSLEDNÝ PROFIL

Percentil	GCR	E-A	I-A	M-A	O-D	E-D	N-P	E	I	E+I	M-A+I	E'	E	I
95	+	+	+	+	X	+	+	+	+	+	+	X	+	+
90	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
75	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
50	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	X	X
25	+	+	X	+	+	X	+	+	+	+	+	+	+	+
10	+	+	+	+	+	+	+	X	X	+	+	+	+	+
5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Poznámky: ŽENA, 65 LET
KADERNICE
SOUSTŘEDĚNÁ
KLIDNÁ

Ex:

Jedná se o ženu ve věku 65 let. Dříve pracovala jako kadeřnice, nyní je ve starobním důchodu. V jednání byla klidná, přátelská, soustředěná.

Interpretace PFT (C-W)

Tato žena dosáhla hodnoty 50-75 percentilu GCR, což lze interpretovat tak, že se v zátěžových situacích snaží chovat tak, jak je očekávatelné v dané populaci.

Z hlediska směrů agrese se v pásmu nadprůměru nachází pouze extragresivní směr (percentil 75-90) směr, spodní hranice průměru dosáhl směr intragresivní směr (percentil 25) a ještě nižší hodnoty dosáhl směr imagresivní (percentil 10-25). Takové skóry lze interpretovat tak, že v zátěžových situacích směřuje svou reakci spíše na okolí. V porovnání s populací méně využívá reakci směrem k sobě (omluva, vlastní řešení situace) a výrazně méně dokáže nehledat viníka, tedy opustit frustrující situaci.

Z hlediska typu agrese u této ženy výrazně vystupuje nekonstruktivní ulpívání v situaci a prožívání frustrujících překážek (O-D na maximální hodnotě), naopak zaměření na hledání řešení oproti populaci extrémně sníženo (N-P nižší než percentil 5). Orientace na sebe dosáhla hodnoty v dolním pásmu průměru (percentil 25). Takový výsledek lze interpretovat tak, že je tato žena příliš citlivá na prožívání konkrétních frustrujících překážek, což jí znemožňuje orientovat se na adekvátní řešení. Jinými slovy tato žena frustrující situaci nedokáže řešit, pouze ulpívá na prožitku, že je něco špatně.

S-E vzorce dosáhly ve všech případech velmi nízkého skóru (odmítání vlastní viny - percentil 10, snižování vlastní viny poukazováním na objektivní okolnosti – percentil 10, celkové zbavování se vlastní viny – percentil 5 a snaha nehledat viníka – percentil 10), což znamená, že při obvinění a kritice prakticky nepoužívá mechanismy popírání vlastní viny či snižování vlastní odpovědnosti poukazováním na objektivní okolnosti.

Zjištěná tendence (pouze jedna) naznačuje, že tato žena v případě delšího působení frustrující situace přestává útočit na druhé. Jedná se o odklon od obrany sebe sama a svého chování ve formě útoku na druhé.

Celkový vzorec s již uvedeným koresponduje. Nejčastějším faktorem v její reaktivitě je nekonstruktivní zdůrazňování frustrující situace (E'). Nejenom, že je tento faktor nejčetnější, jeho hodnota dosáhla také maximálního percentilu. Na dalších dvou místech je útok na druhé (E) a sebeobviňování (I), ty ale dosáhly průměrných hodnot (percentil 50).

Souhrnně poukazuje výsledek PFT (C-W) na to, že se jedná o ženu, která se v zátěžových situacích nedokáže zaměřit na jejich řešení a pouze v situaci nekonstruktivně ulpívá na prožívání frustrujících překážek. Obecně je její reaktivita orientována spíše na okolí než na sebe. Zátěžovou situaci nedokáže opustit bez hledání viníka. Trvá-li zátěžová situace dostatečně dlouho, respondentka opouští útočení na druhé. Je-li obviněna, nereaguje příliš adaptivně, nepoužívá mechanismy odmítnutí vlastní viny či snížení vlastní odpovědnosti na základě objektivních okolností.

Závěr

Podle autora se podařilo dostat cílům, které stály na počátku disertační práce. Nový grafický materiál, doplnění ověření psychometrických vlastností i standardizace metody PFT (C-W) prokázaly smysluplnost tohoto počínání. Stejně tak i přiložená příručka splňuje veškeré požadavky na praktické použití. Navíc byla představena forma pro zápis odpovědí examínátorem. Autor se domnívá, že má význam pokračovat v usilovné práci na znovuoživení psychodiagnostické metody, která se na našem území stala téměř zapomenutou.

Literatura

Basu, J. (1991). The Influence of Gender Stereotype on Projection of Aggression in the Rosenzweig Picture Frustration Study. *Sex Roles*. 25, 301 – 309.

Clarke, H.J., Fleming, E.E., Rosenzweig, S. (1947). The Reliability of the Scoring of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *Journal of Clinical Psychology*. 3, 364-370.

Čáp, D. (2009). *Aktualizace podnětového materiálu Rosenzweigova obrázkového frustračního testu a její praktické použití*. (Diplomová práce). Praha: FF UK.

Čáp, D. (2011). *Tvorba uživatelské příručky PFT (C-W)*. (Rigorózní práce). Praha: FF UK.

Čáp, D., Veselá, M., Běhalová, I. (2015). Praktické užití PFT (C-W), verze pro neslyšící. In Maierová, E., Šrámková, L., Hosáková, K., Dolejš, M., Skopal, O. (Eds.). *PHD existence 2015. Česko-slovenská psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech Sborník odborných příspěvků z konference konané 4.-5.2.2015*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Ferjenčík, J. (2000) *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.

Graybill, D. (1987). Developmental changes in the Rosenzweig Picture-Frustration Study, Children's Form. *Child Study Journal*. 17, 2, 89 – 96.

Hartl, P., Hartlová, H.(2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hendl, J., (2009). *Přehled statistických metod*. Praha: Portál.

Krug, R., Finn, M., Pietrowsky, R., Fehm, H.L., Born, J. (1996). Jealousy, General Creativity, and Coping with Social Frustration During the Menstrual Cycle. *Archives of Sexual Behavior*. 25, 2, 181 - 199.

Kunda, S., Kúdelková, E. (1973). Rosenzweigov test u alkoholikov. *Československá psychiatrie*. 69, 310 – 316.

Lata, P., Mujtaba, B., Joshi, M.C. (1992). Age and Reactions to Frustration. *Journal of Personality and Clinical Studies*. 8, 71 – 75.

Obereignerů, R. (2013). *Afázie a přidružené poruchy symbolických funkcí*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Obereignerů, R., Čáp, D., Krausová, V., Reiterová, E., Cakirpaloglu, P., Cakirpaloglu, I., Procházka, R., Lečbych, M., Vlačušková, K., Pavlů, Š., Göthová, K., Nováková, M. (v tisku). *Vybrané ukazatele sociální zralosti osobnosti v projektivních psychodiagnostických metodách*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Obereignerů, R., Krausová, V., Čáp, D., Vlašučková, K., Reiterová, E., Balaban-Cakirpaloglu, I., Göthová, K., Pavlů, Š., Daňková, K., Nováková, M. (2015). Vývoj testu sociálního zrání osobnosti. In Maierová, E., Šrámková, L., Hosáková, K., Dolejš, M., Skopal, O. (Eds.). *PHD existence 2015. Česko-slovenská psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech Sborník odborných příspěvků z konference konané 4.-5.2.2015*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Rosenzweig, S. (1934). A suggestion for making verbal personality tests more valid. *Psychological Review*, 41, 400 – 401.

Rosenzweig, S. (1981) *Adolescent Form Supplement to the Basic Manual of the Rosenzweig Picture-Frustration (P-F) Study*. St. Louis: Rana House.

Rosenzweig, S. (1978a) *Aggressive Behavior and the Rosenzweig Picture-Frustration Study*. New York: Praeger.

Rosenzweig, S. (1943). An experimental study of „repression“ with special reference to need-persistent and ego-defensive reactions to frustration. *Journal of Experimental Psychology*, 32, 64 – 74.

Rosenzweig, S. (1942). An experimental study of the triadic hypothesis: reaction to frustration, ego-defense, and hypnotizability. *Character and Personality*, 11, 1 – 19.

Rosenzweig, S. (1944). *An outline of frustration theory*. In Hunt, J. McV. (Ed.) *Personality and the Behavior Disorders*. New York: Ronald Press.

Rosenzweig, S. (1966). *Épreuve P.-F. de Rosenzweig (Edition revue pour Adolescents)*. Paris: Centre de Psychologie Appliquée.

Rosenzweig, S. (1942a). Fantasy in personality and its study by test procedures. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 37, No. 1.

Rosenzweig, S. (1945a). Further comparative data on repetition-choice after success and failure as related to frustration tolerance. *The Journal of Genetic Psychology*, 66, 75 – 81.

Rosenzweig, S. (1948). *Projective techniques: Their progress in the application of psychodynamics*. In *Ortopsychoiatry 1923-1948: Retrospect and Prospect*. New York: American Ortopsychoiatric Association.

Rosenzweig, S. (1967). Revised Criteria for the Group Conformity Rating of the Rosenzweig Picture-Frustration Study, Adult Form. *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment*. 31, 58 – 61.

Rosenzweig, S. (1933). The experimental situation as a psychological problem. *The Psychological Review*, 40, 337 – 354.

Rosenzweig, S. (1945). The Picture-Association Method and its Application in a Study of Reactions to Frustration. *Journal of Personality Assessment*. 14, 3 – 23.

Rosenzweig, S. (1978). *The Rosenzweig Picture-Frustration (P-F) Study: Basic Manual*. St. Louis: Rana House.

Rosenzweigův obrázkově frustrační test PFT. (1998). Verze pro děti. T 107. Brno: Psychodiagnostika.

Rosenzweig, S., Fleming, E.E., Rosenzweig, L. (1948). The Children's Form of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *Journal of Psychology*. 26, 141-191.

Říčan, P. (1977). *Úvod do psychometrie*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p.

Spigelman, G., Spigelman, A., Engelsson, I. (1991). Hostility, Aggression, and Anxiety Levels of Divorce and Nondivorce Children as Manifested in Their Responses to Projective Tests. *Journal of Personality Assessment*. 56, 3, 438 – 452.

Srnc, J., Diamant, J. (1958). *Rosenzweigův PFT*. Praha: FF UK.

Stančák, A. (1982). *Klinická psychodiagnostika*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, n.p.

Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.

Svoboda, M., Krejčířová, D, Vágnerová, M. (2001). *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál.

Šípek, J. (2000). *Projektivní metody*. Praha: ISV.